

บทสรุปผู้บริหาร

1. รายละเอียดเกี่ยวกับโครงการวิจัย

1.1 ชื่อโครงการ

(ภาษาไทย) การศึกษาขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่การท่องเที่ยวโดยชุมชน
ของบ้านแม่กำปอง
อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่

(ภาษาอังกฤษ) The Study of Carrying Capacity for Community Based Tourism
Management: Bann MaeKampong, Mae-On District, Chiang Mai.

1.2 ชื่อคณะผู้วิจัย

1) ดร.ฐิติ ฐิติจำเจริญพร (หัวหน้าโครงการวิจัย)

สถานที่ติดต่อ สาขาวิชาการจัดการโรงแรมและการท่องเที่ยว
มหาวิทยาลัยพายัพ

E-mail : tiddi@payap.ac.th, tiddich@gmail.com

2) นายชาญชัย เมฆศิริ (ผู้ร่วมงานวิจัย)

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำสาขาวิชาการจัดการโรงแรมและการ
ท่องเที่ยว คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยพายัพ

Email: charnchai_m@payap.ac.th

3) นายธันวา เบญจวรรณ (ผู้ร่วมงานวิจัย)

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำสาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพายัพ

Email: thanwa_b@payap.ac.th

4) ดร.วัลลภา ทรงพระคุณ (ผู้ร่วมงานวิจัย)

ตำแหน่ง รองคณบดีฝ่ายวิชาการและอาจารย์ประจำ
คณะพยาบาลศาสตร์แมคคอร์มิค มหาวิทยาลัยพายัพ

Email: swallapa@yahoo.com

5) นางสาววิวิมพ์ เสนาวงศ์ (ผู้ร่วมงานวิจัย)

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำสาขาวิชาการจัดการโรงแรมและการ
ท่องเที่ยว คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยพายัพ

Email: rawipims@hotmail.com

6) นายพรหมมินทร์ พวงมาลาจรัส (นักวิจัยชุมชน)

ตำแหน่ง ประธานคณะกรรมการ การบริหารบ้านแม่กำปอง
โทรศัพท์ (053) 229-526, 085-675-4598

7) นายจ่านงค์ อุ่นเรือน (นักวิจัยชุมชน)

ตำแหน่ง กรรมการการบริหารบ้านแม่กำปอง

8) นายสุเทพ กิตติคุณ (นักวิจัยชุมชน)

ชุมชนบ้านแม่กำปองเจ้าของบ้านผู้ร่วมโครงการ

9) นายสมจิตร บุญเลิศ (นักวิจัยชุมชน)

ชุมชนบ้านแม่กำปองเจ้าของบ้านผู้ร่วมโครงการ

นักวิจัยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

10) นายเศรษฐพัส เพียรปราบทุกซ์ (นักวิจัยชุมชน)

ตำแหน่ง เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการท่องเที่ยว อบต.ห้วยแก้ว

ตัวแทนผู้บริหารองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น

โทรศัพท์ 084- 378-71743

11) นายณัฐพงศ์ ไชยบาล (นักวิจัยชุมชน)

ตำแหน่ง ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลห้วยแก้ว

12) นายนิพนธ์ ลุมพล (นักวิจัยชุมชน)

ตำแหน่ง ผู้ช่วยผู้จัดการบริษัท Flight of the Gibbons

Email: niphon_8@hotmail.com

1.1 งบประมาณทั้งโครงการ 210,100 บาท

1.2 ระยะเวลาดำเนินงาน 12 เดือน

2. ความสำคัญและที่มาของปัญหาการวิจัย

บ้านแม่กำปองเปิดเป็นหมู่บ้านเชิงอนุรักษ์และมีบริการแพคเกจโฮมสเตย์ เริ่มทดลองรับนักท่องเที่ยวปีพ.ศ.2542 และเปิดเป็นทางการวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2543 ระยะแรกของการดำเนินการท่องเที่ยวในชุมชน เกิดปัญหาที่สำคัญ คือ ชุมชนไม่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการท่องเที่ยวหรือการแพคเกจโฮมสเตย์ ผลประโยชน์ที่เปิดหมู่บ้านเป็นแหล่งท่องเที่ยว ไม่เห็นความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและวิถีชีวิตของตนเอง ไม่มีกฎระเบียบหรือมาตรการในการปฏิบัติที่ถูกต้อง ไม่เข้าใจการดูแลผลประโยชน์หรือผลตอบแทนที่ได้รับ ชุมชนจึงแก้ปัญหาในการปฏิบัติหรือการจัดการการท่องเที่ยวที่ถูกต้อง ด้วยกระบวนการวิจัย ที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อร่วมกันกำหนดกติกาในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งมีฐานคิดจากการวิจัยท้องถิ่นที่ชุมชนได้ดำเนินการมาตลอดระยะเวลาสิบปี

แต่ในขณะเดียวกันที่มีการท่องเที่ยวในชุมชนยังพบว่ามีปัญหาและความต้องการหลายอย่างของชุมชน (พรหมมินทร์ และคณะ, 2552) ที่เป็นผลกระทบเกิดจากการท่องเที่ยว ทำให้หมู่บ้านเริ่มพัฒนาถนนคอนกรีต ทำให้มีนักท่องเที่ยวเข้ามามากขึ้นและคนภายนอกเข้ามาซื้อที่ดินเป็นที่อยู่อาศัยนำไปสู่ปัญหาจากนายทุนภายนอกที่เข้ามาลงทุนประกอบกิจการท่องเที่ยวในชุมชน ไม่ยอมรับกฎกติกาของชุมชนทำให้เกิดปัญหาในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน ขณะชาวบ้านบางกลุ่มไม่เข้าใจเรื่องการท่องเที่ยว ที่จอตลอดไม่สะดวก คนนำเที่ยวไม่เพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวขาดบุคคลที่มีส่วนร่วมบริหารจัดการในปริมาณที่เหมาะสม ป้ายบอกชี้ทางไม่เพียงพอ รวมทั้งการติดต่อสื่อสารทางโทรศัพท์ยังไม่ค่อยสะดวก และปัญหาที่กำลังจะเกิดขึ้น คือ การซื้อขายที่ดินของชาวบ้านให้กับคนภายนอกมากขึ้น อาจทำให้เกิดผลที่ตามมาในด้านการรุกไล่พื้นที่ป่าอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การใช้ทรัพยากรที่ไม่เหมาะสม ไม่สามารถบริหารจัดการโดยชุมชนได้เช่นเดิม ชุมชนจึงต้องแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นในชุมชนของตนเอง เพื่อแก้ปัญหาด้านการจัดการขยะ สวน

ชุมชนใครไม่ได้รับการดูแล การจัดระบบและการกระจายรายได้ไม่ทั่วถึง การพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยวเพื่อการติดต่อสื่อสารภาษาต่างประเทศ และเป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่นยังไม่เพียงพอ ชุมชนมีคนภายนอกมาอยู่อาศัยในพื้นที่มากขึ้น ความเข้าใจของชาวบ้านต่อการท่องเที่ยว มลภาวะทางเสียงจากรถจักรยานยนต์ และปัญหานายทุนเข้ามาซื้อที่ดิน อาจกระทบกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน

จากปัญหาดังกล่าวชุมชนบ้านแม่กำปองได้ตระหนักถึงปัญหาด้านกายภาพ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสังคมวัฒนธรรม และด้านสุขภาพ ทั้งที่มีผลกระทบจากการท่องเที่ยวและผลกระทบจากการประกอบอาชีพดั้งเดิม พบว่า สภาพด้านกายภาพเปลี่ยนแปลงไป ตั้งแต่มีถนนคอนกรีตเข้าถึงหมู่บ้าน ให้ความสะดวกในการเข้าถึงพื้นที่ รวมทั้งระยะเวลาที่ใช้ในการเดินทางไม่มากนัก จึงส่งผลทำให้จำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มปริมาณมากขึ้นทั้งในฤดูกาลท่องเที่ยวและนอกฤดูกาลท่องเที่ยว อีกทั้งการเข้ามาพื้นที่ของคนนอกชุมชนเพื่อการเข้ามาซื้อที่ดินอยู่อาศัย ในสัดส่วนที่เพิ่มขึ้นเช่นกัน สภาพของบ้านเรือนเริ่มเปลี่ยนแปลงไปจากรูปแบบวิถีชีวิตของชาวบ้าน กลายเป็นบ้านพักแบบสมัยใหม่ ด้านสิ่งแวดล้อม การประกอบอาชีพเกษตรกรรม/ กสิกรรม การผลิตเพื่อการบริโภคทำได้น้อยลง หันไปสู่การซื้อเพื่อการบริโภค ทำให้บางครั้งมีผลกระทบด้านสุขภาพของชุมชน เนื่องจากบริโภคผักที่ปนเปื้อนสารพิษ หรือความกังวลในการดำรงชีวิตประจำวัน เกิดภาวะความเครียดกระทบต่อสุขภาพจิตและกาย รวมไปถึงมลภาวะทางเสียง อากาศ โดยเฉพาะในช่วงที่มีจำนวนนักท่องเที่ยวเข้าพื้นที่ชุมชนค่อนข้างมาก ซึ่งกระทบไปถึงด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของชุมชน ที่ประกอบอาชีพด้านการเกษตรกรรม ก็ต้องปรับมาทำด้านการท่องเที่ยว จึงทำให้กระทบต่อการดำรงชีวิตตามปกติได้ และข้อสังเกตที่พบในปัจจุบันมีผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวเอกชนได้เข้ามาใช้พื้นที่ชุมชนเพื่อการจัดกิจกรรมรูปแบบท่องเที่ยวผจญภัย โดยมีจำนวนนักท่องเที่ยวเข้าออกชุมชน ในปริมาณที่มากขึ้น และมีรถยนต์ขนส่งบริการเข้าออกบริเวณหมู่บ้านวันละหลายเที่ยว รวมทั้งการเดินทางของนักท่องเที่ยวแบบไปกลับที่ไม่ค้างคืนในหมู่บ้าน ในสัดส่วนที่มากขึ้น จึงอาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อพื้นที่ชุมชนด้านกายภาพ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสังคมและวัฒนธรรม และด้านสุขภาพ ที่มีผลต่อผู้คนในชุมชนบ้านแม่กำปอง

ผู้นำชุมชนด้านการท่องเที่ยวได้ตระหนักถึงปัญหาดังกล่าว จึงเห็นว่าการแก้ไขปัญหในระยะยาว ควรได้มีการวิจัยเพื่อศึกษาและประเมินผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อชุมชน ในทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านกายภาพ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสังคมวัฒนธรรม และด้านสุขภาพ โดยพัฒนากรอบแนวคิดการประเมินผลกระทบต่อชุมชนร่วมกับกลุ่มนักวิจัยที่เป็นนักวิชาการจากภายนอกชุมชน รวมไปถึงตัวแทนผู้ประกอบการท่องเที่ยว หน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานสาธารณสุขของชุมชน เพื่อร่วมกันค้นหาแนวทางและรูปแบบการบริหารจัดการพื้นที่เพื่อรองรับการท่องเที่ยวของชุมชน ได้อย่างเป็นระบบและสามารถดูแลจัดการพื้นที่ด้วยตนเอง

ความสำคัญที่กล่าวมาข้างต้นจึงมีความจำเป็นที่ต้องทำการวิจัยเพื่อค้นหาความเข้าใจของชุมชนและความสามารถในการบริหารจัดการพื้นที่ชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวเป็นอย่างไร โดยศึกษาจากบริบทของชุมชน และนักท่องเที่ยว เพื่อศึกษาศักยภาพและขีดความสามารถการรองรับของพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยว ร่วมกับการประเมินศักยภาพและขีดความสามารถของพื้นที่เพื่อรองรับการท่องเที่ยว และกำหนดรูปแบบการบริหารจัดการขีดความสามารถการรองรับของพื้นที่เพื่อท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

3. วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อประเมินศักยภาพและผลกระทบการท่องเที่ยวด้านกายภาพและสิ่งแวดล้อม ด้านสังคม และวัฒนธรรม และด้านสุขภาพที่มีต่อชุมชน
- 2) เพื่อค้นหารูปแบบการบริหารจัดการพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวร่วมกับชุมชนเจ้าของแหล่งท่องเที่ยวและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ที่เน้นการบริหารจัดการพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวโดยคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่

2. ระเบียบวิธีวิจัย (โดยย่อ)

การศึกษาในครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ โดยการใช้แบบสอบถามความรู้สึกและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติ ที่มาเยือนหมู่บ้านแม่กำปองในระหว่างเวลาที่ทำเนิการวิจัย แบบสอบถามความรู้สึกของสมาชิกชุมชนบ้านพักโฮมสเตย์และผู้ประกอบการท่องเที่ยวในพื้นที่ในประเด็นการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน รวมทั้งการประเมินสุขภาพและสุขภาวะของสมาชิกโฮมสเตย์ต่อผลกระทบการท่องเที่ยวโดยชุมชน

3. ผลการวิจัย

ผลการศึกษาสามารถจำแนกเป็น 2 ส่วน ตามวัตถุประสงค์ในการศึกษา ดังนี้

- 1) เพื่อประเมินศักยภาพและผลกระทบการท่องเที่ยวด้านกายภาพและสิ่งแวดล้อม ด้านสังคม และวัฒนธรรม และด้านสุขภาพที่มีต่อชุมชน พบว่า ด้านกายภาพไม่พบผลกระทบด้านลบ และอยู่ในระดับที่ชุมชนจัดการได้ ด้านนิเวศและสิ่งแวดล้อมศึกษาเรื่องการจัดการขยะ ชุมชนมีความตระหนักในการดูแลและจัดการขยะทั้งครัวเรือนของตนเองและของชุมชน และมีการกำหนดระบบและกลไก ในการเฝ้าระวัง เพื่อการจัดการคุณภาพน้ำอุปโภคและบริโภคได้ด้วยตนเอง และมีความเข้าใจในการตรวจติดตามคุณภาพน้ำอย่างต่อเนื่อง ด้านสังคมวัฒนธรรม ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อเป็นการรื้อฟื้นและสร้างสำนึกชุมชนผ่าน กิจกรรมการท่องเที่ยวที่เน้นการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการประกอบอาหารสำหรับบริการนักท่องเที่ยวที่เน้นวัตถุดิบที่จัดหาได้ภายในชุมชน และรื้อฟื้นรูปแบบวิธีการประกอบอาหารด้านเศรษฐกิจ ไม่พบผลกระทบด้านลบ และอยู่ในระดับที่ชุมชนจัดการได้ ด้านจิตวิทยา การศึกษาความพึงพอใจและความรู้สึกของนักท่องเที่ยว และสุขภาวะชุมชนที่มีการเปลี่ยนแปลงภายหลังการจัดการท่องเที่ยวที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลง สุขภาพและสุขภาวะของสมาชิกชุมชนบ้านพักโฮมสเตย์ได้รับผลกระทบเล็กน้อยในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยว ส่วนนอกฤดูกาลท่องเที่ยวสุขภาพอยู่ในเกณฑ์ภาวะปกติ
- 2) เพื่อค้นหารูปแบบการบริหารจัดการพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวร่วมกับชุมชนเจ้าของแหล่งท่องเที่ยวและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ที่เน้นการบริหารจัดการพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวโดยคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ พบว่า ชุมชนมีระบบบริหารจัดการท่องเที่ยวของชุมชนที่จัดการระบบการรองรับของทรัพยากรการท่องเที่ยว ด้านกายภาพและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการรับนักท่องเที่ยวที่พักค้างคืนในหมู่บ้านไม่เกินจำนวนที่กำหนด

และสามารถจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวและกิจกรรมอื่น ๆ ในชุมชน โดยคำนึงขีดความสามารถของพื้นที่และการจัดการได้อย่างเหมาะสม การกำหนดระบบและกลไกในการดูแลจัดการขยะ การติดตามตรวจสอบคุณภาพของแหล่งน้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภคได้ด้วยตนเอง รวมทั้งการดูแลสุขภาพและสุขภาพภาวะของสมาชิกชุมชนบ้านพักโฮมสเตย์ โดยเน้นกิจกรรมดูแลตนเองด้านสุขภาพจิต การจัดการภาวะเครียดและการดูแลสุขภาพ ในฤดูกาลท่องเที่ยวและนอกฤดูกาลท่องเที่ยว และการพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวใหม่ๆ เพื่อการจัดกิจกรรมรองรับนักท่องเที่ยวต่อครั้งไม่ให้เกิดจุกตัวในพื้นที่ท่องเที่ยวที่ชุมชนสามารถบริหารจัดการได้

4 ข้อเสนอแนะที่ได้จากงานวิจัย

- 1) ชุมชนจำเป็นต้องจัดระบบบริหารจัดการจำนวนนักท่องเที่ยวทั้งประเภทไปเช้าเย็นกลับ และประเภทพักค้างคืนบ้านพักโฮมสเตย์ไม่ให้มีจำนวนนักท่องเที่ยวทั้งสองกลุ่มอยู่ในพื้นที่ชุมชนเกินจำนวนที่กำหนด โดยจัดระบบการจองล่วงหน้าและปฏิเสธการรับนักท่องเที่ยวในกรณีที่เกินขีดความสามารถรองรับของการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- 2) ชุมชนสามารถจัดระบบและกลไกการเฝ้าระวัง เพื่อติดตามดูแลพื้นที่ชุมชนทั้งด้านกายภาพ สิ่งแวดล้อม ด้านสังคมและวัฒนธรรม และด้านสุขภาพและสุขภาพของคนในชุมชน ให้สามารถดำรงชีวิตอย่างปกติสุขโดยไม่เกิดผลกระทบจากการท่องเที่ยว โดยกำหนดจำนวนปริมาณที่เหมาะสม และไม่เกินความสามารถในการรองรับของการท่องเที่ยวโดยชุมชน อย่างต่อเนื่อง

5 การนำไปใช้ประโยชน์

สามารถนำผลการศึกษาที่ได้ไปช่วยในการกำหนดมาตรการและกลไกเพื่อการจัดการขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชนของบ้านแม่กำปอง อ.แม่ฮอน จ.เชียงใหม่ และการนำเสนอแนวทางในการจัดทำแผนจัดการชุมชนด้านสุขภาพะ สำหรับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลห้วยแก้ว เพื่อการติดตามผลกระทบจากท่องเที่ยวต่อสุขภาพด้านร่างกายและจิตใจ ตลอดจนนำไปสู่การพัฒนาแผนปฏิบัติการด้านการส่งเสริมสุขภาพและป้องกันโรคจากพฤติกรรมบริโภคอาหาร รวมทั้งการส่งเสริมสุขภาพจิตแก่กลุ่มผู้ประกอบการบ้านพักโฮมสเตย์อย่างต่อเนื่อง